

بررسی وضعیت و نرخ رشد مجلات علمی در ایران (طی بازه زمانی ۱۳۸۸-۱۳۹۴)

نرجس ورع*

عضو هیأت علمی مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری

چکیده

این مطالعه به بررسی نرخ رشد و وضعیت نشر مجلات علمی ایران به لحاظ حوزه موضوعی، وابستگی سازمانی، درجه علمی، زبان انتشار، نشر الکترونیکی و چگونگی دسترسی به مقالات آن‌ها از لحاظ آزاد و غیرآزاد بودن و همچنین قالب مقالات با استفاده از روش پیمایشی- توصیفی پرداخته است. برای گردآوری داده‌ها از سیاهه واری استفاده شده و جامعه پژوهش شامل نشریات معتبر علمی- پژوهشی و علمی- ترویجی کمیسیون نشریات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمارهای توصیفی و استنباطی استفاده شده است. یافته‌های مطالعه حاکی از آن است که در ایران تا تیر ماه ۱۳۹۴ تعداد ۱۴۵۵ عنوان نشریه علمی معتبر منتشر شده که بیش از ۹۵ درصد آن‌ها به دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی وابسته هستند و تعداد نشریات از تیر ماه ۱۳۸۸ تا تیر ماه ۱۳۹۴ با رشد ۲/۷ برابری روبه‌رو بوده است. همچنین دسترسی آزاد به متن کامل مقالات، در قالب فایل پی‌دی‌اف از طریق وبگاه نشریات در وضعیت مطلوبی قرار دارد.

واژگان کلیدی: نشریات علمی، نرخ رشد نشریات، نشر الکترونیک، ایران، دسترسی آزاد.

۱- مقدمه

طبق تعاریف، بدیهی است که مجلات علمی - پژوهشی نسبت به مجلات علمی - ترویجی از اعتبار علمی بیشتری برخوردار هستند. از آنجا که هر اندیشه جدید برای آنکه مورد قبول اجماع اهل تخصص قرار گیرد باید در معرض قضاوت و ارزیابی واقع شود، بنابراین عرضه این اندیشه پس از نقد و ارزشیابی اهل تخصص به عنوان یافته‌های پذیرفته شده اجازه می‌یابد به عنوان مبانی و مبادی مقبول به مجلات راه یابد. به این ترتیب می‌توان دریافت که هر مجله علمی در نقل و انتقال آرا و اندیشه‌ها سهم عمده‌ای دارد و بستر آزمایش، سنجش و ارزش‌گذاری نویافته‌ها است. گاهی نشریاتی نیز به عنوان ترویجی به زبانی کمتر تخصصی نقش عمومی کردن علم را داشته و اندیشه‌های مندرج در آن‌ها با استفاده از زبانی ساده ولی علمی برای مخاطبان غیرمتخصص ارائه می‌شود [۵]. نگاهی به تاریخچه نشر در ایران نشان می‌دهد که نخستین مجله منتشرشده به نام «فلاحت مظفری» در سال ۱۳۱۸ هجری قمری در دوره مظفرالدین شاه توسط «اداره فلاحت» آن زمان در تهران منتشر شد. پس از آن، مجله «گنجینه فنون» به مدیریت محمدعلی خان تربیت در سال ۱۳۲۰ در تبریز منتشر شد. مجله «مدرس فارسی» قدیمی‌ترین مجله به زبان فارسی است که در سال ۱۳۰۰ در بمبئی و به دو زبان انگلیسی و فارسی منتشر شده است [۱۲].

با این حال، نخستین نشریه علمی در ایران در سال ۱۸۶۴ با نام «روزنامه علمی دولت ایران» و به سه زبان فارسی، عربی و فرانسه منتشر شد. نخستین نشریه دانشگاهی منتشرشده در ایران «دانش» نام داشت که تحت سرپرستی علیقلی خان - مخبرالدوله در سال ۱۲۹۹ هجری قمری منتشر شد [۲]. نخستین مجله پزشکی نیز با عنوان «حفظ‌الصحه» درباره سلامت عمومی در سال ۱۹۰۱ منتشر شد. در دهه‌های بعد تعداد مجلات زیست‌پزشکی، به‌ویژه پس از تأسیس دانشکده پزشکی تهران در سال ۱۹۳۴ و سپس در

امروزه جامعه‌ای را توسعه یافته می‌دانند که در کنار شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی، عنصر «اطلاعات» و میزان «دانایی اجتماعی» نیز در آن برجسته باشد. بی‌تردید در چنین اجتماعی نشریات علمی به عنوان وسیله‌ای برای توزیع، انباشت و همچنین تولید داده‌ها و اطلاعات علمی نقش حیاتی دارند [۱۰]. با توجه به این موضوع، کیفیت و کمیت مجلات منتشر شده در یک کشور می‌تواند به عنوان شاخصی برای سنجش میزان فعالیت‌های علمی مورد استفاده قرار گیرد [۸]. افزایش میزان انتشارات علمی یک کشور از جمله شاخص‌های مهم ارزیابی وضعیت علم و فناوری و نمایانگر رشد دانش در سطح ملی و بین‌المللی است. شناخت وضعیت نشر مجلات علمی داخلی و توزیع آن‌ها در حوزه‌های مختلف علمی می‌تواند به‌طور مؤثری بر ارزیابی سهم هر حوزه در خلق دانش کمک کند [۱]. هدف از انتشار نشریه‌های علمی، گسترش پژوهش در زمینه‌های مختلف، ارتقا و اعتلای سطح دانش نظری و علمی و ایجاد ارتباط بین پژوهشگران و اندیشمندان مختلف است. کوتاهی و فشردگی مطالب، به‌روز بودن نسبی اطلاعات، اندیشه‌های نو، اطلاعات اصیل و ایجاز در مقالات مجلات سبب شده است که امروزه مجلات از تیراژ و تنوع قابل ملاحظه‌ای در جهان برخوردار باشند. اطلاع از وضعیت نشریات معتبر و چگونگی توزیع آن در رشته‌ها و گروه‌های مختلف علمی می‌تواند کمک مؤثری در ارزیابی سهم هر یک از گروه‌های علمی در تولید علم کشور باشد. به استناد آیین‌نامه تشکیل کمیسیون بررسی نشریات علمی کشور، مصوب ۱۳۸۲/۵/۲۰، دو نوع مجله علمی تعریف شده است:

۱. پژوهشی: شامل مقاله‌هایی که به ارائه یافته‌های جدید پژوهشی می‌پردازند؛ اعم از پژوهش‌های بنیادی، کاربردی یا توسعه‌ای.
۲. ترویجی: شامل مقاله‌ها و نوشتارهایی که به ترویج رشته یا رشته‌هایی از علوم می‌پردازد.

در ۲۶/۹ درصد از مجلات از ابربرچسب استفاده شده است [۱۳].

مطالعه حاضر با هدف بررسی نرخ رشد مجلات علمی ایران (دارای درجه علمی - پژوهشی و علمی - ترویجی از کمیسیون نشریات علمی کشور «وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی») در بازه زمانی ۱۳۸۸ تا ۹۴ انجام شده است [۱۴ و ۱۵]. در این مطالعه وضعیت مجلات علمی ایران به لحاظ حوزه موضوعی، درجه علمی، وابستگی سازمانی و نشر الکترونیکی، داشتن وبگاه و همچنین زبان انتشار و چگونگی دسترسی (آزاد و غیرآزاد) به متن کامل و قالب انتشار مقالات نشریات بررسی شده است.

۲- روش و جامعه مطالعه

روش این پژوهش، پیمایشی و از نوع توصیفی است. جامعه مطالعه حاضر شامل ۱۱۰۴ عنوان نشریه دارای درجه علمی - پژوهشی و علمی - ترویجی مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و ۳۵۱ عنوان نشریه دارای درجه علمی - پژوهشی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در تیر ماه ۱۳۹۴ است. برای گردآوری داده‌ها از سیاهه واری و همچنین موتور جست‌وجوی گوگل و سایت مجلات موردنظر استفاده شده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از آمارهای توصیفی انجام و یافته‌ها در قالب جدول‌ها و نمودارها ارائه شده است.

۳- یافته‌ها

۳-۱- نرخ رشد نشریات علمی ایران طی دوره زمانی

تیر ۱۳۸۸ تا تیر ۱۳۹۴

طبق فرمول نرخ رشد

$$۱۰۰ \times \frac{\text{اطلاعات پایه} - \text{اطلاعات جاری}}{\text{اطلاعات پایه}} = \text{نرخ رشد}$$

و با توجه به تعداد نشریات علمی در سال‌های ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۴ مندرج در جدول (۱)، نرخ رشد نشریات در

شهرهای دیگر، به سرعت افزایش و ارزش علمی آن‌ها به تدریج بهبود یافت. نخستین مجله پزشکی دارای هیأت ویراستاری «نامه ماهانه دانشکده پزشکی» بود که توسط دانشکده پزشکی تهران و از سال ۱۹۴۳ منتشر شد [۳]. با این حال، پیشرفت عمده در نشر نشریات علمی ایران پس از سال ۱۹۶۵ صورت گرفت که ۲۵۰ نشریه علمی در مدت زمان ۲۵ سال پدید آمد [۲]. یافته‌های پژوهشی در سال ۱۳۷۶ حاکی از آن است که نشریات گروه علوم انسانی از نظر تعداد در بالاترین مرتبه و گروه فنی و مهندسی در جایگاه دوم قرار دارند. همچنین در میان مجلات غیرفارسی منتشر شده در ایران، مجلات انگلیسی زبان بالاترین رقم و عربی و فرانسه در مراتب بعد قرار دارند [۵].

پژوهش انجام شده در سال ۱۳۸۸ نشان داد که در ایران ۵۳۰ مجله علمی منتشر می‌شود که بیشتر آن‌ها به دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی دولتی وابسته‌اند. از لحاظ دسترسی نیز نتایج پژوهش نشان داد که تنها حدود چهار درصد از مجلات امکان دسترسی آزاد به متن کامل مقالاتشان را از طریق وبگاه‌هایشان فراهم می‌کنند و در این زمینه مجلات حوزه علوم پزشکی به نسبت سایر حوزه‌ها وضعیت بهتری دارند [۴].

نتایج پژوهش گیلوری در سال ۱۳۸۵ که ساختار اطلاعاتی مجلات الکترونیکی فارسی را با هدف ایجاد یک استاندارد واحد برای نشر مجلات الکترونیکی فارسی بررسی کرده، حاکی از آن است که تنها ۲۶ مجله از ۹۷ مجله مورد مطالعه دارای جایگاه و نشانی مستقل و ۶۷ مورد بقیه به وبگاه‌های سازمانی وابسته هستند. همچنین در بیشتر مجلات الکترونیکی فارسی از زبان اچ‌تی‌ام‌ال برای نمایش و ذخیره اطلاعات استفاده شده است. به‌طور کلی یافته‌ها نشان می‌دهند وضعیت رعایت استانداردها در مجلات الکترونیکی فارسی چندان مناسب نبوده است [۱۱]. در مورد میزان استفاده از ابربرچسب‌ها در مجلات الکترونیکی فارسی، پژوهش مهرداد و گیلوری (۱۳۸۶) نیز نشان داد که تنها

علمی - پژوهشی و علمی - ترویجی) تا تیرماه ۱۳۹۴ در حوزه‌های مختلف علمی منتشر شده است. چنانچه مشاهده می‌شود بیشترین تعداد به حوزه علوم انسانی و کمترین تعداد به حوزه هنر و معماری تعلق دارد.

جدول ۲- توزیع فراوانی و درصد مجلات در حوزه‌های موضوعی

۱۳۹۴		حوزه موضوعی
درصد	فراوانی	
۴۲/۳	۶۱۶	علوم انسانی
۲۴/۱	۳۵۱	پزشکی
۱۲/۲	۱۷۸	فنی و مهندسی
۱۱/۸	۱۷۱	کشاورزی، منابع طبیعی و دامپزشکی
۷/۵	۱۰۸	علوم پایه
۲/۱	۳۱	هنر و معماری
۱۰۰	۱۴۵۵	جمع

سال‌های ۱۳۸۹، ۹۰، ۹۱، ۹۲ و ۹۳ به ترتیب برابر است با ۴۲/۲۶، ۲۶/۲۵، ۱۷/۵، ۱۸/۶، ۶/۱۸ و ۳/۲ درصد. به طور کلی می‌توان گفت طی بازه زمانی شش ساله تعداد نشریات علمی از ۵۳۰ عنوان به ۱۴۵۵ عنوان رسیده و با رشد ۲/۷ برابری روبه‌رو بوده است.

جدول ۱- نرخ رشد نشریات از سال ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۴

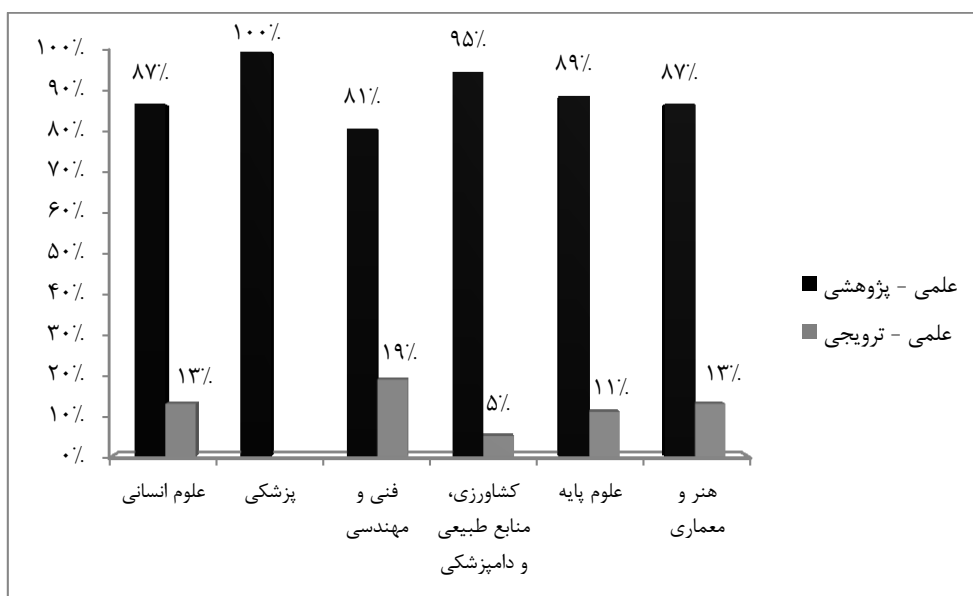
ردیف	سال	تعداد نشریات علمی
۱	۱۳۸۸	۵۳۰
۲	۱۳۸۹	۷۵۴
۳	۱۳۹۰	۹۵۲
۴	۱۳۹۱	۱۱۱۹
۵	۱۳۹۲	۱۳۲۷
۶	۱۳۹۳	۱۴۰۹
۷	۱۳۹۴	۱۴۵۵

۲-۳- پراکندگی موضوعی نشریات علمی معتبر ایران

جدول (۲)، توزیع فراوانی و درصد نشریات در هر یک از حوزه‌های موضوعی (مبتنی بر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی) را نشان می‌دهد. طبق اطلاعات فوق در ایران تعداد ۱۴۵۵ عنوان نشریه دارای اعتبار و درجه علمی

۳-۳. وضعیت نشریات علمی ایران به لحاظ درجه علمی

نمودار (۱)، توزیع تعداد نشریات به تفکیک حوزه و درجه علمی را نشان می‌دهد.

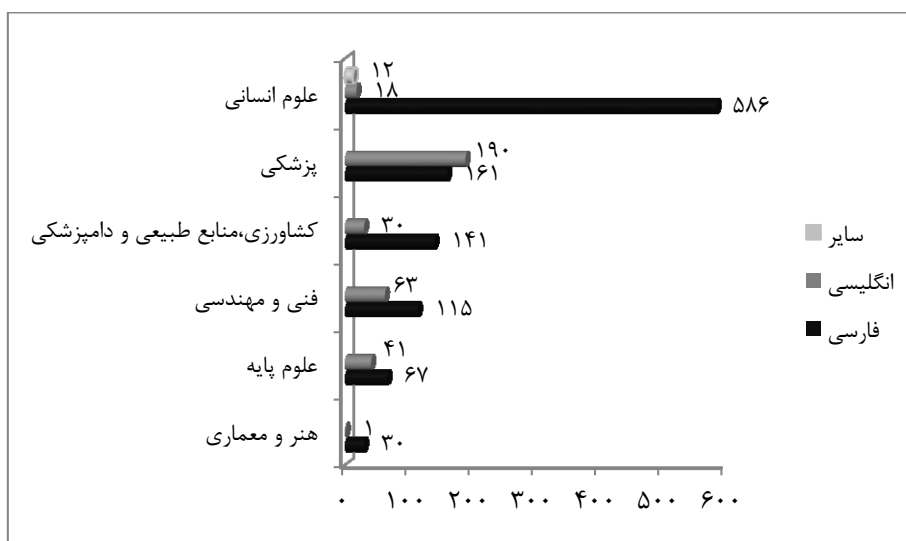
نمودار ۱- توزیع نشریات در دو گروه علمی - پژوهشی و علمی - ترویجی به تفکیک حوزه‌های موضوعی

۳-۴- وضعیت نشریات علمی ایران از نظر زبان انتشار

به طور کلی از ۱۴۵۵ عنوان نشریه، تعداد ۱۱۰۰ عنوان (۷۵/۶ درصد) به زبان فارسی، ۳۴۳ عنوان (۲۳/۶ درصد) به زبان انگلیسی و ۱۲ عنوان (۰/۸ درصد) به سایر زبان‌ها (عربی، فرانسه و آلمانی) منتشر می‌شوند. نمودار (۲) وضعیت زبان انتشار نشریات را به تفکیک حوزه‌های موضوعی نشان می‌دهد. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود به ترتیب حوزه علوم انسانی، حوزه پزشکی، حوزه کشاورزی، منابع طبیعی و دامپزشکی، حوزه فنی و مهندسی، حوزه علوم پایه و هنر و معماری دارای بیشترین تعداد نشریات به زبان فارسی هستند. همچنین بیشترین تعداد نشریات به زبان انگلیسی به ترتیب به حوزه‌های علوم پزشکی، فنی و مهندسی، علوم پایه، کشاورزی - منابع طبیعی و دامپزشکی، علوم انسانی، هنر و معماری مربوط است. شایان ذکر است که تنها در حوزه موضوعی علوم انسانی نشریاتی به زبان غیر از فارسی و انگلیسی منتشر می‌شوند.

همان‌گونه که مشاهده می‌شود در حوزه علوم پزشکی همه نشریات (۳۵۱ عنوان) دارای اعتبار علمی- پژوهشی هستند؛ در پنج حوزه دیگر نیز به ترتیب ۳۵۷ عنوان در حوزه علوم انسانی، ۱۶۳ عنوان در حوزه کشاورزی، منابع طبیعی و دامپزشکی، ۱۴۵ عنوان در حوزه فنی و مهندسی، ۹۶ عنوان در حوزه علوم پایه و ۲۷ عنوان در حوزه هنر و معماری که بخش عمده‌ای را در بر می‌گیرد دارای اعتبار علمی- پژوهشی و تعداد ۷۹ عنوان در حوزه علوم انسانی، ۸ عنوان در حوزه کشاورزی، منابع طبیعی و دامپزشکی، ۳۳ عنوان در حوزه فنی و مهندسی، ۱۲ عنوان در حوزه علوم پایه و ۴ عنوان در حوزه هنر و معماری دارای اعتبار علمی- ترویجی هستند. در مجموع از ۱۴۵۵ عنوان نشریه موجود در شش حوزه، تعداد ۱۳۱۹ عنوان دارای اعتبار علمی- پژوهشی و ۱۳۶ عنوان دارای اعتبار علمی- ترویجی از وزارتین هستند.

چنانچه ملاحظه می‌شود بیشتر مجلات علمی ایران (۹۱ درصد) دارای درجه علمی- پژوهشی و تنها (نه درصد) دارای درجه علمی- ترویجی هستند. این امر نمایانگر آن است که بیشتر نشریات علمی ایران به لحاظ اعتبار علمی در جایگاه بالایی در سطح کشور قرار دارند.

نمودار ۲- زبان انتشار نشریات علمی ایران به تفکیک حوزه موضوعی

۳-۵- وضعیت نشریات علمی ایران از نظر وابستگی سازمانی

توسط دانشگاه‌ها، سازمان‌ها و مؤسسات پژوهشی، انجمن‌ها و مجامع علمی، بخش خصوصی و سایر موارد، منتشر می‌شوند. بنابراین بالغ بر ۹۵ درصد از نشریات توسط دانشگاه‌ها، سازمان‌ها و مؤسسات پژوهشی، انجمن‌ها و مجامع علمی منتشر می‌شوند.

چنانچه از داده‌های جدول (۲) برمی‌آید، بیش از نیمی از ۱۴۵۵ عنوان نشریه علمی ایران؛ یعنی تعداد ۹۱۰، ۲۵۴، ۲۲۴، ۲۷ و ۴۰ عنوان نشریه به ترتیب

جدول ۳- وابستگی سازمانی نشریات علمی ایران

جمع	حوزه‌های موضوعی						وابستگی سازمانی
	هنر و معماری	فنی و مهندسی	علوم پایه	علوم انسانی	کشاورزی، منابع طبیعی و دام پزشکی	پزشکی	
۹۱۰	۱۸	۹۳	۶۰	۳۷۵	۱۰۸	۲۵۶	فراوانی
۶۲/۵۴	۱/۲۴	۶/۳۹	۴/۱۲	۲۵/۷۷	۷/۴۲	۱۷/۶	درصد از کل
۲۲۴	۳	۵۲	۳۵	۵۵	۳۲	۴۷	فراوانی
۱۵/۳۶	۰/۲۱	۳/۵۷	۲/۴	۳/۷۸	۲/۲	۳/۲	درصد از کل
۲۵۴	۵	۲۷	۱۲	۱۴۶	۳۰	۳۴	فراوانی
۱۷/۴۲	۰/۳۴	۱/۸۵	۰/۸۲	۱۰/۰۳	۲/۰۶	۲/۳۲	درصد از کل
۲۷	۲	۰	۰	۱۱	۰	۱۴	فراوانی
۱/۹	۰/۱۴	۰	۰	۰/۷۶	۰	۱	درصد از کل
۴۰	۳	۶	۱	۲۹	۱	۰	فراوانی
۲/۷۵	۰/۲۱	۰/۴۱	۰/۰۷	۱/۹۹	۰/۰۷	۰	درصد از کل
۱۴۵۵	۳۱	۱۷۸	۱۰۸	۶۱۶	۱۷۱	۳۵۱	فراوانی
۱۰۰	۲/۱۳	۱۲/۲۳	۷/۴۲	۴۲/۳۵	۱۱/۷۵	۲۴/۱۲	درصد از کل

گفت که بیش از ۹۹ درصد نشریات علمی، صفحه‌ای را در فضای مجازی به خود اختصاص داده‌اند.

۳-۷- وضعیت نشریات علمی ایران از نظر چگونگی دسترسی (آزاد و غیرآزاد) به متن کامل و قالب انتشار مقالات

با ظهور شبکه جهانی وب در سال ۱۹۹۳، انتشار و توزیع مجلات به شکل الکترونیکی عملی و امکان‌پذیر شد، به گونه‌ای که در مدت چند سال، وب به ابزاری غالب برای انتشار مجلات علمی تبدیل شد [۱۶].

اینترنت و وب جهان‌گستر حاصل کار دانشمندانی بود که در پی یافتن راه‌های بهتر برای به اشتراک‌گذاری نتایج پژوهشی بودند [۷]. امروزه در سایه فناوری‌های موجود بسیاری از مجلات علمی در جهان امکان

۳-۶- وضعیت نشریات علمی ایران از نظر داشتن وبگاه

با توجه به نقش مؤثر وبگاه‌ها در اعتلای سطح تولید و توسعه علمی در جوامع مختلف بشری، نیاز به درک آنچه کاربران از خدمات اطلاع‌رسانی و وبگاه‌ها انتظار دارند برای رسیدن سازمان‌ها به اهداف ضروری به نظر می‌رسد [۶]. برای پاسخ به این پرسش پس از استخراج فهرست کامل نشریات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، هر یک از عناوین در سایت گوگل جست‌وجو و سپس از طریق پیوند مربوطه، وبگاه نشریه بررسی شد. از بین ۱۴۵۵ نشریه تنها ۱۴ عنوان فاقد وبسایت بوده یا در هنگام جست‌وجو با خطا روبه‌رو شدند. بنابراین می‌توان

کشور در زمینه‌های مختلف علمی را با حفظ کیفیت فراهم کرد، این امر می‌تواند در ارتقای جایگاه علمی کشور مؤثر واقع شود.

نتایج مطالعه حاضر نشان می‌دهد که تا تیرماه سال ۱۳۹۴، در ایران ۱۴۵۵ مجله علمی معتبر منتشر شده که در حدود چهل درصد آن‌ها به حوزه علوم انسانی مربوط است. پس از آن، حوزه علوم پزشکی با ۲۴ درصد در رتبه دوم قرار دارد که این امر می‌تواند ناشی از تنوع رشته‌های علمی در این دو حوزه باشد. حوزه فنی و مهندسی با ۱۲/۲ درصد، کشاورزی، منابع طبیعی و دامپزشکی با ۱۱/۸ درصد، علوم پایه با ۷/۵ درصد و هنر و معماری با ۲/۱ درصد در مراتب بعدی قرار دارند. شاید بتوان گفت تعداد کمتر نشریات در سایر حوزه‌ها ناشی از وجود نشریات بین‌المللی و تمایل پژوهشگران به انتشار مقالاتشان در آن نشریات باشد. با این حال، برای ارتقای وضعیت مجلات علمی، توجه به نهضت توسعه علمی کشور و لزوم افزایش تولیدات علمی و تعداد مجلات معتبر در گروه‌های علمی مختلف ضروری به نظر می‌رسد.

از لحاظ رتبه علمی نتایج نشان داد که ۹۱ درصد مجلات دارای درجه علمی- پژوهشی هستند، بنابراین می‌توان اذعان داشت که بیشتر نشریات از اعتبار علمی بالایی در ایران برخوردارند. در ایران، بیش از شصت درصد نشریات علمی به دانشگاه‌ها وابسته‌اند و ۷۵ درصد نشریات به زبان فارسی منتشر می‌شوند، بنابراین تعداد نشریاتی که به زبان انگلیسی منتشر می‌شوند کمتر از ۲۵ درصد کل نشریات را تشکیل می‌دهند. با توجه به اهمیت بالای معرفی تولیدات علمی کشور در جوامع علمی بین‌المللی، افزایش تعداد این نشریات کمک مؤثری در این زمینه خواهد بود. از آنجا که بررسی‌های انجام شده حاکی از وابستگی بیش از نود درصد نشریات علمی به سازمان‌های دولتی و بهره‌مندی از بودجه عمومی است و همچنین با توجه به جنبش دسترسی آزاد، امکان دستیابی به متن کامل مقالات

دسترسی به محتوایشان را از طریق اینترنت و وب فراهم کرده‌اند. جنبش دسترسی آزاد یکی از بهترین روش‌های تسهیل جریان اطلاعات است که یکی از نمودهای این جنبش، نشریات دسترسی آزاد هستند. با گسترش نشر الکترونیکی، نظامی به نام «مجلات دسترسی آزاد» ظهور کرده، به این ترتیب که امکان دسترسی آزاد به محتوای مقالات نشریات فراهم شده است. چنانچه در راهنمای مجلات دسترسی آزاد آمده است، در حال حاضر ۱۰۸۰۷ مجله از ۱۳۶ کشور دسترسی آزاد به بیش از ۲۰۵۳۰۵۶ مقاله را در حوزه‌های مختلف علمی فراهم کرده‌اند [۹]. یافته‌ها حاکی از آن است که در ایران نیز ۹۹ درصد از مجلات علمی دسترسی آزاد به متن کامل مقالاتشان را به صورت فایل پی‌دی‌اف و چکیده مقالات را به دو صورت پی‌دی‌اف و ایکس‌ام‌ال فراهم کرده‌اند. لازم به توضیح است که در برخی موارد به لحاظ رعایت حق مؤلف، آخرین شماره نشریه به صورت متن کامل موجود نیست، اما پس از گذشت چند ماه و انتشار شماره جدید نشریه، امکان دسترسی به مقالات شماره قبل فراهم می‌آید.

۴- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

مجلات علمی اهمیت بسیاری در رشد و توسعه علمی کشورها و جوامع دارند. به عبارت دیگر، تعداد مجلات علمی می‌تواند به عنوان شاخصی از رشد و پیشرفت علمی کشورها محسوب شود. نتایج این مطالعه حاکی از رشد ۲/۷ برابری تعداد نشریات طی سال‌های ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۴ است. از آنجا که پیشرفت در فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی و روند نشر الکترونیک به رفع بسیاری از مشکلات چاپ و نشر برای ناشران و محدودیت‌های دسترسی از لحاظ زمانی و مکانی برای مخاطبان منجر شده است و همچنین با توجه به کثرت تولیدات علمی کشور و تعداد مقالات در انتظار چاپ، چنانچه بتوان طبق ماده ۲۰ برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران، حمایت‌های مالی و تسهیل شرایط برای افزایش تعداد مجلات پژوهشی و ترویجی

- [7] Hurd, J. M. (2005). "Scientific communication: New roles and new players", *Science and Technology Libraries* 25(1-2): pp. 5-22.
- [8] Dennis, A.D. (2007). "The Impact of the Open Access Movement on Medical Based Scholarly Publishing in Nigeria". [online] available: <http://firstmonday.org/article/view/1957/1834>
- [9] Directory of Open Access Journals. (DOAJ) (2015). [online] available: <http://www.doaj.org>
- [۱۰] زارع، بیژن. (۱۳۸۳). «تاریخچه مجلات علمی-تخصصی در ایران». *رسانه*، ۱۰ (۲)، صص ۴۸-۵۳.
- [۱۱] گیلوری، عباس. (۱۳۸۵). «طرح تدوین استاندارد نشر مجلات الکترونیکی فارسی». پایان نامه دکترای دانشگاه شیراز، شیراز.
- [۱۲] مزینانی، علی. (۱۳۸۲). «کتابخانه و کتابداری». تهران: سمت.
- [۱۳] مهران، جعفر؛ گیلوری، عباس. (۱۳۸۴). «مجلات الکترونیکی فارسی و ابربرچسبها: بررسی میزان استفاده از ابربرچسبها در طراحی مجلات الکترونیکی فارسی»، *مطالعات تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه فردوسی*، ۱۸، صص ۱۸۷-۱۶۵.
- [۱۴] وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، کمیسیون نشریات علوم پزشکی کشور. (۱۳۹۴). *فهرست نشریات*.
- [۱۵] وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، معاونت پژوهشی، کمیسیون نشریات علمی کشور. (۱۳۹۴). *فهرست نشریات*.
- [16] van Orsdel, L. & Born, K. (2002). "Periodicals Price Survey 2002: Doing the Digital Flip", *Library Journal*, 127 (7): pp. 51-52, 54-56.
- علمی از طریق وبگاه نشریات برای عموم فراهم است و نتایج مطالعه حاکی از دارا بودن وبگاه اختصاصی برای بیش از ۹۹ درصد از نشریات و همچنین دسترسی به متن کامل مقالات در قالب فایل پی‌دی‌اف است.
- منابع**
- [1] Afsharnia, S. & Abbasi, R. (2006). "The Assessment of Iranian Scientific Journals", *Iranian Journal of Information Science and Technology*, 4(2): pp. 55-67.
- [2] Alidousti, S; Khosrowjerdi, M; Abdolmajid, A-M. & Mohamadi, F. (2009). "Scientific Periodicals in Iran: A Systems approach", *Serials Review*, 35 (4): pp. 253-263.
- [3] Azizi, M.; Rasaei-Jalili, J-A. & Noroozi, H.(2009). "A Brief History of the Publication of Biomedical Journals in Iran between 1901 and 1979", *Arch Iranian Med*, 12(2): pp. 204-211.
- [۴] پاشایی‌زاد، حسین؛ فدایی، غلامرضا؛ حری، عباس. (۱۳۹۰). «مطالعه وضعیت نشر مجلات علمی در ایران». *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۱۷ (۱)، صص ۱۷۷-۱۵۵.
- [۵] حری، عباس. (۱۳۷۶). «بررسی وضعیت مجلات منتشرشده در ایران در طول برنامه پنج‌ساله اول توسعه (۷۶-۷۲)». *کتابدار / دفتر*، ۲۶-۲۷، صص ۲۱-۳۷.
- [۶] حری، عباس و احمدی، نفیسه. (۱۳۸۶). «ارزیابی وبسایت کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی و ارائه الگوی پیشنهادی جهت بهبود کیفیت آن‌ها». پایان‌نامه دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم انسانی و علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران.

N. Vara¹

Abstract

This study was performed to investigate the publication status and growth rate of Iranian scientific journals considering their subject, organization affiliation, scientific rank, publication language, electronic publishing, full-text access either free or not and the form of articles. The survey method has been used in this study. A checklist was employed for collecting data and the samples included journals with scientific- research and scientific-promotiv degree approved by the National Scientific Journals Supervision Commission (Ministry of Science, Research and Technology) and the National Medical Scientific Journals Commission (Ministry of Health and Medical Education). Descriptive and inferential statistics were used for data analysis.

The results show that 1455 scientific journals have been published in Iran up to July 2015 which more than 95% are affiliated with state-run universities and research institutes. The number of publications is faced with a 2.7-fold growth from July 2009 until June 2015. Regarding the access states, about 99% of the journals allow free access to full-text PDF articles via their websites.

Keywords: Scientific journals, Growth rate, Electronic publishing, Iran, Free access

1. E-mail address: vara@ricest.ac.ir